

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH

2016, tom 41, s. 185–198

<http://dx.doi.org/10.7163/SOW.41.12>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptg.pan.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

RUCH MIGRACYJNY NA OBSZARACH WIEJSKICH POLSKI PÓŁNOCNEJ

MIGRATION FLOWS IN RURAL AREAS OF NORTHERN POLAND

Marta GWIAZDZIŃSKA-GORAJ¹ • Sebastian GORAJ²

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

¹Katedra Planowania i Inżynierii Przemysłowej • ²Katedra Analiz Geoinformacyjnych i Katastru

ul. Prawocheńskiego 15, 10–724 Olsztyn

marta.gwiazdzinska-goraj@uwm.edu.pl • sebastian.goraj@uwm.edu.pl

Zarys treści: Ruch migracyjny jest ważnym czynnikiem kształtującym liczbę ludności, a jednocześnie jest przejawem dostosowania się przestrzennego rozmieszczenia ludności do stale zmieniających się warunków społeczno-ekonomicznych. Na skutek migracji dokonują się zmiany w strukturze ludności, w przestrzennym jej rozmieszczeniu, a także ma ona wpływ na przyrost rzeczywisty. Niniejszy artykuł stanowi próbę ukazania stanu i zmian natężenia salda migracji na terenie Polski północnej, obejmującej województwa: kujawsko-pomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie. Zakres czasowy badań koncentrował się na latach 2004–2013. Jednocześnie w celu pełniejszej analizy zbadano zróżnicowanie przestrzenne salda migracji na 1000 ludności na poziomie gmin wiejskich badanego regionu. Kolejny etap pracy polegał na wyznaczeniu gmin wiejskich odpływowych, tzn. takich, które przez cały badany okres miały ujemne saldo migracji na 1000 ludności oraz zbadanie dynamiki zmian ludności pomiędzy 2004 a 2013 rokiem.

Słowa kluczowe: ruch migracyjny, obszary wiejskie, Polska północna.

Wstęp

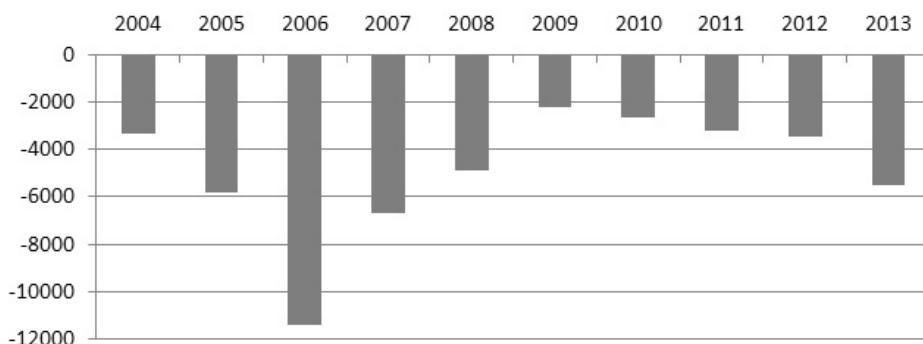
Region Polski północnej obejmuje województwa: warmińsko-mazurskie, pomorskie, kujawsko-pomorskie i zachodniopomorskie. Tak zdefiniowany obszar badawczy zajmuje powierzchnię 79 398 km², co stanowi 27% powierzchni kraju i zamieszkały jest przez 19% ludności kraju. Na obecnie zachodzące procesy migracyjne na terenie Polski północnej w dużym stopniu wpływa przeszłość historyczna. Istotne zmiany, nie tylko w ogólnej liczbie ludności, ale jej rozmieszczeniu, wynikały z przesiedleń i przesunięć granic politycznych, które nastąpiły po II wojnie światowej. Według P. Ebertharda (1998) ubytki ludności nastąpiły niemal w całym kraju, ale największy spadek zaludnienia objął tzw. Ziemię Północną i Zachodnią (m.in. obecne województwo zachodniopomorskie i warmińsko-mazurskie). W ramach badań przeprowadzonych w 1988 r. na terenie Polski północnej wyznaczono

no dwa regiony wyludniające się: warmińsko-mazurski i zachodniopomorski. Regiony te – w ramach analizowanego obszaru – wykazują pewne podobieństwa wynikające m.in. z przeszłości historycznej związanej ze spadkiem zaludnienia po II wojnie światowej oraz gwałtownego procesu wyludniania po roku 1960. Analizując charakter migracji, można stwierdzić, że duży ich udział przed okresem transformacji systemowej stanowiły migracje polityczne określane zwykle mianem „starej emigracji”. Od 1989 r. zaszły istotne zmiany w sferach związanych z motywami migracji i statusem osób przebywających za granicą nazywanych „nową emigracją” (Okólski 2006). Według M. Okólskiego (2006) na mobilność ludności w obu tych okresach należałoby patrzeć przez pryzmat przyczyn, charakteru i skutków dla rozwoju społeczeństwa. Migracje okresu powojennego cechowały wyraźnie zaznaczone i dominujące kierunki geograficzne ze Stanami Zjednoczonymi oraz Niemcami (RFN) jako najważniejszymi krajami wybieranymi przez polskich migrantów. Cechą „nowej emigracji” jest przesunięcie punktu ciężkości na kraje zachodnioeuropejskie, o czym zdecydowały czynniki kosztowe oraz popytowe związane z rynkami pracy krajów docelowych (Kaczmarczyk i Thiel 2008). Na obecny charakter migracji bardzo duży wpływ miały dwa wydarzenia: rok 1989 jako początek transformacji systemowej oraz rok 2004 – przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Problematyka z zakresu migracji jest przedmiotem licznych prac, zainteresowań badawczych i obejmuje zarówno opracowania dotyczące całego kraju m.in.: K. Iglicka-Okólska (2008, 2010), P. Kaczmarczyk (2008, 2010), M. Okólski (2001, 2004, 2006), A. Rosner (2012, 2014), K. Slany (2005), K. Slany i A. Małek (2005), P. Śleszyński (2006, 2013), jak i regionów: J. Dybowska (2014), K. Heffner (2006, 2008), R. Jończy (2003, 2006, 2010), R. Rauziński i K. Heffner (2003), K. Heffner i B. Solga (2008a, 2008b), B. Solga (2002).

Celem niniejszego opracowania jest zbadanie natężenia i struktury ruchów migracyjnych na terenie Polski północnej, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich w okresie 2004–2013, następnie wyznaczenie gmin odptywowowych, tzn. takich, które przez cały badany okres miały ujemne saldo migracji na 1000 mieszkańców. Jednocześnie, w celu pełniejszej oceny układu przestrzennego wpływu migracji na uwarunkowania demograficzne, zbadano dynamikę zmian ludności pomiędzy 2004 a 2013 rokiem. Na potrzeby niniejszego artykułu wykorzystano dane statystyczne z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Ze względu na dostępność informacji na poziomie gmin w artykule wykorzystano dane dotyczące migracji na pobyt stały, które obrazują tzw. strumienie migracyjne w poszczególnych latach, odnosząc się jedynie do udokumentowanych faktów emigracji (wymeldowanie się z pobytu stałego w Polsce w związku z wyjazdem za granicę) oraz imigracji (zameldowanie się na pobyt stały w Polsce w związku z przybyciem z zagranicy). Niestety w badaniach nie zostały uwzględnione dane na temat migracji czasowych, które po 2008 r. mają znaczący wpływ na rozmiary migracji. Osoby przebywające za granicą często nawet przez wiele lat nie dokonały wymeldowania z pobytu stałego w Polsce, zwłaszcza w związku z wyjazdem na stałe za granicę. W efekcie proces nasilenia migracji może być wyższy niż wynika to z danych statystycznych. Najwięcej informacji na temat emigrantów na okres czasowy, ogólnodostępnych dla badanego okresu, zebrano podczas Narodowego Spisu Powszechnego w 2011 r., które stanowią uzupełnienie charakterystyki migrantów Polski północnej. Problem zarówno dostępności, jak i jakości danych dotyczących migracji wielokrotnie podnoszony był w publikacjach autorów zajmujących się badaniem ruchów migracyjnych.

Struktura ruchów migracyjnych na terenie północnej Polski

Ruchem migracyjnym w ścisłym znaczeniu nazywamy przemieszczenie ludności prowadzące do zmiany miejsca zamieszkania lub czasowego pobytu (Zdrojewski 1995; Gwiazdzińska-Goraj 2004). Bilans przepływów ludności, jego wielkość i charakter obrazuje saldo migracji (migracje netto), czyli różnica między całkowitą liczbą osób przybyłych i całkowitą liczbą osób, które wyjechały. W 2004 r. na terenie Polski północnej saldo migracji na pobyt stały ogółem wynosiło -3345, a w 2013 r. -5520. Jednak natężenie migracji na pobyt stały w okresie 2004–2013 było zróżnicowane (por. ryc. 1). W ciągu całego badanego okresu saldo migracji na pobyt stały było ujemne, a najniższą wartość odnotowano w 2006 r., dwa lata po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Według K. Hefnera i B. Solgi (2008) moment ten spowodował wielką falę migracji, a jednocześnie stanowił niewątpliwie istotny punkt zwrotny dla mobilności międzynarodowej Polaków. Jednocześnie w 2009 r. nastąpiło zmniejszenie salda migracji, związane prawdopodobnie z kryzysem gospodarczym obejmującym również kraje europejskie. Po 2010 r. ponownie w badanym regionie nastąpił wzrost salda migracji związany z poprawą sytuacji gospodarczej.

Ryc. 1. Saldo migracji na pobyt stały na terenie Polski północnej w latach 2004–2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Net migration rate for permanent residence in rural areas of northern Poland in the years 2004–2013

Source: own elaboration based on www.stat.gov.pl

Badając zmiany salda migracji ogółem na pobyt stały na 1000 mieszkańców w poszczególnych województwach Polski północnej, wyraźnie widać zróżnicowanie przestrzenne (por. tab. 1). Wśród analizowanych województw jedynie w pomorskim przez cały okres (z wyjątkiem 2006 r.) wskaźnik ten miał wartość dodatnią. Najniższą wartość uzyskało województwo warmińsko-mazurskie charakteryzujące się najniższym poziomem rozwoju społeczno-ekonomicznego oraz najwyższym bezrobociem w kraju.

Ze względu na zasięg migracje mają charakter wewnętrzny – gdy ruch ludności odbywa się wewnątrz ustalonego obszaru lub też zewnętrzny – gdy wymiana ludności następuje poza granicami wyznaczonego obszaru. Na obszarze Polski północnej w 2004 r. migracje wewnętrzne na pobyt stały stanowiły 55,2%, a migracje zagraniczne na pobyt stały 44,8% ogólnej ich liczby. W 2013 r. migracje wewnętrzne na pobyt stały stanowiły 31,7%, a zagraniczne 68,3%.

Tabela 1. Saldo migracji na pobyt stały na 1000 mieszkańców na terenie Polski północnej

Wyszczególnienie	Saldo migracji na pobyt stały na 1000 mieszkańców									
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zachodniopomorskie	-0,8	-1,0	-1,1	-1,0	-0,8	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,6
Kujawsko-pomorskie	-0,7	-1,0	-1,7	-1,1	-0,8	-0,7	-0,8	-0,8	-1,0	-1,3
Pomorskie	0,9	0,5	-0,4	0,6	0,6	1,2	1,2	1,0	0,9	0,8
Warmińsko-mazurskie	-1,8	-2,2	-3,5	-2,7	-2,2	-2,0	-1,9	-2,1	-1,8	-2,6
Polska północna	-0,5	-0,8	-1,5	-0,9	-0,7	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5	-0,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.stat.gov.pl

Analizując rozkład przestrzenny salda migracji wewnętrznych na pobyt stały, najbardziej atrakcyjnym województwem Polski północnej dla migrantów z innych województw okazało się województwo pomorskie, a najmniej warmińsko-mazurskie. Wśród migracji wewnętrznych na terenie północnej Polski, migracje międzywojewódzkie w ramach regionu stanowiły w 2004 r. 35,4%, a w 2013 r. 36,2%. Analizując przepływy ludności w granicach Polski północnej w latach 2004 i 2013, województwem do którego nastąpił największy napływ ludności z pozostałych województw było województwo pomorskie. Najmniejszy napływ ludności w ramach ruchów międzywojewódzkich nastąpił do województwa warmińsko-mazurskiego. Odptyw ludności z obszaru Polski północnej zarówno w 2004, jak i 2013 r. następował do województw: mazowieckiego (22,4% i 22,5%) oraz wielkopolskiego (14,1% i 14,5%). Województwa, które cieszyły się najmniejszym zainteresowaniem emigrantów z Polski północnej to opolskie i świętokrzyskie, gdzie zarówno w 2004, jak i 2013 r. napływ ludności nie przekroczył 1% ogólnej wartości odptywu ludności z tego obszaru. Natomiast napływ ludności do Polski północnej w 2004 i 2013 r. pochodził głównie z województwa mazowieckiego (13,7% i 13,5%) i wielkopolskiego (10% i 10,6%). Z pozostałych województw, z których napływ ludności wynosił powyżej 5% zarówno w 2004, jak i 2013 r., należy wymienić w kolejności śląskie i podlaskie. W tych samych latach najmniejszy udział – ok. 1%, stanowił napływ ludności z województw: opolskiego, świętokrzyskiego i podkarpackiego. Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, iż poza województwem mazowieckim i wielkopolskim ludność Polski północnej migruje pomiędzy sąsiednimi województwami.

Badając zmiany salda migracji zagranicznych na pobyt stały na 1000 mieszkańców na terenie Polski północnej najniższą wartość odnotowano w 2006 r. -1, a najwyższą w 2009 r. 0,026. Analizując rozkład przestrzenny tego wskaźnika w badanym okresie, najwyższe wartości odnotowano w województwie zachodniopomorskim, a najniższe w warmińsko-mazurskim. Z kolei napływ ludności do Polski północnej w 2004 i 2013 r. z zagranicy na pobyt stały skierowany był głównie do województwa pomorskiego i tak odpowiednio stanowił on do ogólnej liczby migrantów w regionie 42,1% i 39,2%. Jednocześnie największy odptyw migrantów za granicę na pobyt stały w 2004 oraz 2013 r. w stosunku do ogólnej ich liczby z terenu Polski północnej odnotowano również w województwie pomorskim (34,6% i 37,7%). Jednak analizując dane dotyczące ruchów migracyjnych zewnętrznych, należy mieć świadomość, że osoby przebywające za granicą, często nawet przez wiele lat, nie dokonały wymeldowania z pobytu stałego w Polsce w związku z wyjazdem na stałe za granicę. Zatem proces nasilenia migracji zagranicznych może być wyższy niż wynika to z danych statystycznych.

Charakterystyka społeczno-demograficzna migrantów Polski północnej

Do charakterystyki migrantów Polski północnej wykorzystano m.in. wskaźnik obrotu migracyjnego stanowiący sumę napływu i odpływu ludności dla określonego obszaru, na podstawie którego przeanalizowano strukturę migrantów według płci i wieku.

W latach 2004 i 2013 udział procentowy kobiet w stosunku do mężczyzn w obrocie migracyjnym dla Polski na pobyt stały był wyższy odpowiednio o 4,8% i 4,9%. W 2004 r. więcej kobiet niż mężczyzn zameldowało się na pobyt stały (o 4,6%), jak i wymeldowało (o 5%). Tendencja ta utrzymywała się również w 2013 r., gdzie o 4,6% więcej kobiet zameldowało się na pobyt stały niż mężczyzn, jak również o 5,2% więcej kobiet wymeldowało się. Na większy udział kobiet niż mężczyzn w obrocie migracyjnym mógł wpłynąć fakt, iż obecnie decyzje o migracji kobiety podejmują i urzeczywistniają nierzadko samodzielnie, a nie tylko w ramach łączenia rodzin (Wójcik-Żołądek 2014 za Castels i Miller 2011). Podobne proporcje odnośnie struktury płci migrantów w ramach obrotu migracyjnego na pobyt stały zostały zachowane pomiędzy województwami położonymi w granicach Polski północnej. Analizując obrót migracyjny wewnętrzny na pobyt stały w 2004 r. dla Polski północnej, największą przewagę nad mężczyznami miały kobiety w ruchu migracyjnym w województwie warmińsko-mazurskim (o 5,9%), a najniższą w pomorskim (o 4,2%). W obrocie migracyjnym zagranicznym na pobyt stały największą przewagę nad mężczyznami miały kobiety w województwie zachodniopomorskim (o 9,3%), natomiast odmiennie wyglądała struktura płci migrantów w pomorskim, gdzie przewagę migracyjną mieli mężczyźni (o 3,1%). W 2013 r. w dalszym ciągu największą przewagę w obrocie migracyjnym wewnętrznym kobiet nad mężczyznami odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim (o 6%), a najniższą (o 4,8%) w kujawsko-pomorskim i pomorskim. W obrocie migracyjnym zagranicznym w 2013 r. dysproporcje pomiędzy udziałem kobiet i mężczyzn w strukturze płci migrantów zaczęły powoli się zmieniać. W województwie warmińsko-mazurskim przewaga ta była wśród analizowanych województw największa i wynosiła 5,1%. Natomiast przewagę migracyjną mężczyzn nad kobietami odnotowano już nie tylko w województwie pomorskim (o 3,2%), ale również niewielką (o 0,3%) w województwie zachodniopomorskim.

Ruchy migracyjne wpływają na potencjał demograficzny, przy czym siła ich oddziaływania zależy od wieku migrantów. W tym celu dokonano analizy struktury wieku osób uczestniczących w obrocie migracyjnym wewnętrznym na pobyt stały na terenie Polski północnej (por. tab. 2).

Tabela 2. Grupy wiekowe migrantów na terenie Polski północnej w 2004 i 2013 r.

Grupy wiekowe migrantów	Udział (%)	
	2004	2013
Poniżej 20 lat	21,7	19,5
20–29 lat	34,9	32,1
30–44 lat	24,2	29,5
45–59 lat	10,8	9,3
60 i więcej	8,3	9,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

W 2004 i 2013 r. w obrocie migracyjnym wewnętrznym na pobyt stały ludności Polski północnej uczestniczyli głównie młodzi ludzie w wieku 20–44 lata, którzy stanowili ponad 59% ogółu migrantów. W 2004 r. wyraźnie zaznaczyła się wśród młodych ludzi przewaga osób w wieku 20–29 lat, w 2013 r. jej udział zmalał o 2,8%, natomiast wzrósł udział o 5,3 % osób w wieku 30–44 lata. W ruchu migracyjnym wewnętrznym na pobyt stały zarówno w 2004, jak i 2013 r. stosunkowo duży udział stanowili migranci poniżej 20 roku życia. Grupę tę stanowią głównie dzieci migrantów z grupy wiekowej 20–44 lata, które wyemigrowały wraz z rodzicami. Osoby migrujące w wieku 45–59 lat stanowiły niski odsetek w ogólnej liczbie migrantów. Jeszcze niższy odsetek w 2004 r. stanowiły osoby powyżej 60 roku życia. Niewielki wzrost udziału tej grupy wiekowej w 2013 r. może być spowodowany emigracją starzejących się rodziców do swoich dzieci, które wyemigrowały znacznie wcześniej.

Przeprowadzona analiza osób uczestniczących w migracjach na poziomie województw wewnątrz regionu Polski północnej wykazała istniejące dysproporcje w zakresie udziału procentowego młodych osób migrujących (por. tab. 3). Na podstawie uzyskanych wyników najwyższy udział młodych osób wśród osób migrujących odnotowano w 2004 r. w grupie wiekowej 20–29 lat w województwie kujawsko-pomorskim, a 30–44 lata w województwie pomorskim, najniższe zaś wartości dla grupy wiekowej 20–29 lat zanotowano w województwie zachodniopomorskim, a 30–44 lata w województwie warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim. W 2013 r. najwyższy udział osób w wieku 20–44 w stosunku do ogólnej liczby migrantów był w województwie pomorskim, najniższy w kujawsko-pomorskim. Porównując dynamikę zmian pomiędzy latami 2004 a 2013 w liczbie osób młodych migrujących w wieku 20–44 lat, jedynie w województwie zachodniopomorskim odnotowano spadek, a w pozostałych województwach odnotowano niewielki wzrost, nieprzekraczający 5% osób migrujących w danej grupie wiekowej.

Tabela 3. Grupy wiekowe migrantów na terenie Polski północnej w 2004 i 2013 r.

Grupy wiekowe	Udział (%)									
	Polska północna		zachodniopomorskie		kujawsko-pomorskie		pomorskie		warmińsko-mazurskie	
	2004	2013	2004	2013	2004	2013	2004	2013	2004	2013
20–29	34,9	31,1	31,3	29,2	36,5	24,7	36,2	49,3	35,7	30,9
30–44	24,2	28,6	24,4	28,6	23,1	23,0	24,7	43,7	24,4	27,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Impulsem pobudzającym procesy migracyjne zagraniczne po 2004 r. była akcesja Polski do UE i związane z tym włączenie się do europejskiego rynku pracy. W migracjach zewnętrznych na pobyt stały ludności Polski północnej zarówno w 2004, jak i 2013 r. uczestniczyli głównie młodzi ludzie w wieku 20–44 lata, którzy stanowili odpowiednio 41,5% i 57,5% obrotu migracyjnego zewnętrznego na pobyt stały. Jednak na szczególną uwagę zwraca wielkość obrotu migracyjnego zagranicznego na pobyt stały pomiędzy 2004 a 2013 rokiem w Polsce północnej, który wzrósł pięciokrotnie. Największy wzrost tego wskaźnika wśród analizowanych województw odnotowano w kujawsko-pomorskim, a najniższy w pomorskim. Jednak należy pamiętać, iż współczesne migracje w coraz większym stopniu oddalają się od tradycyjnej wizji migracji jako jednorazowego aktu prowadzącego do zmiany miejsca zamieszkania i osiedlania się za granicą. Dominującą formą mobilności są migracje

krótkookresowe o charakterze zarobkowym, związane z podejmowaniem zatrudnienia za granicą. Dlatego w celu uzupełnienia charakterystyki migrantów zagranicznych Polski północnej na pobyt czasowy dla badanego okresu wykorzystano dane zebrane podczas Narodowego Spisu Powszechnego w 2011 r. Większość osób przebywających za granicą czasowo migrowała z Polski północnej na 12 miesięcy i więcej, a udział tej grupy migrantów w ogólnej liczbie wynosił 77,6%. Jednocześnie, biorąc pod uwagę migrantów według miejsca zamieszkania, byli to głównie mieszkańcy miast i stanowili oni w Polsce północnej 70,6% ogólnej liczby migrantów. Najwięcej osób z miast za granicę migrowało z województwa zachodniopomorskiego (70,3%), najmniej z województwa warmińsko-mazurskiego (64,7%). Największy zaś odpływ ludności ze wsi w Polsce północnej za granicę odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim. Nie bez wpływu na taki stan ma wysoki poziom bezrobocia i ogólnie niski poziom rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego, zwłaszcza na obszarach wiejskich w porównaniu z pozostałymi analizowanymi województwami Polski północnej. Potwierdzają to założenia modeli ekonometrycznych, gdzie największym potencjałem migracyjnym będą cechować się regiony najbiedniejsze, ponieważ wówczas korzyści z ewentualnego wyjazdu są największe (Duszczyk i Wiśniewski 2007). Migracje zagraniczne na pobyt czasowy głównie mają charakter zarobkowy. Ta przyczyna była najważniejsza dla ok. 73% emigrantów czasowych z Polski północnej, natomiast chęć podjęcia nauki za granicą była powodem wyjazdu dla ok. 5%. Najczęściej wybieranym kierunkiem migracji zagranicznych czasowych ludności Polski północnej były kraje europejskie: Wielka Brytania (35% ogólnej liczby migrantów), następnie Niemcy (24,5%), Irlandia (7,2%), Holandia (5,5%). Znaczna liczba ludności emigrującej z Polski północnej wybierała Stany Zjednoczone (5%), jednak nie jest ona tak duża, jak w latach wcześniejszych, co związane jest głównie z otwarciem rynków pracy Unii Europejskiej.

Struktura przestrzenna ruchów migracyjnych na obszarach wiejskich północnej Polski

Ruch migracyjny jest ważnym czynnikiem kształtującym liczbę ludności, przy czym często stosuje się wskaźnik salda migracji na 1000 osób w celu zobrazowania przestrzennego rozmieszczenia zjawiska. W latach 2004–2013 na obszarach wiejskich poszczególnych województw wchodzących w skład Polski północnej saldo migracji na pobyt stały na 1000 mieszkańców było ujemne. Najwyższą ujemną wartość odnotowano w 2004 r., co mogło być związane z wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej, a najniższą w 2005, 2012 i 2013 r. Rozpatrując wielkość salda migracji na pobyt stały na 1000 mieszkańców w poszczególnych województwach, najmniejszy odpływ ludności na obszarach wiejskich wystąpił w województwie warmińsko-mazurskim. W pozostałych województwach utrzymywało się na podobnym poziomie. Najwięcej razy w analizowanym okresie wartość najniższą tego wskaźnika odnotowano w województwie pomorskim (tab. 4).

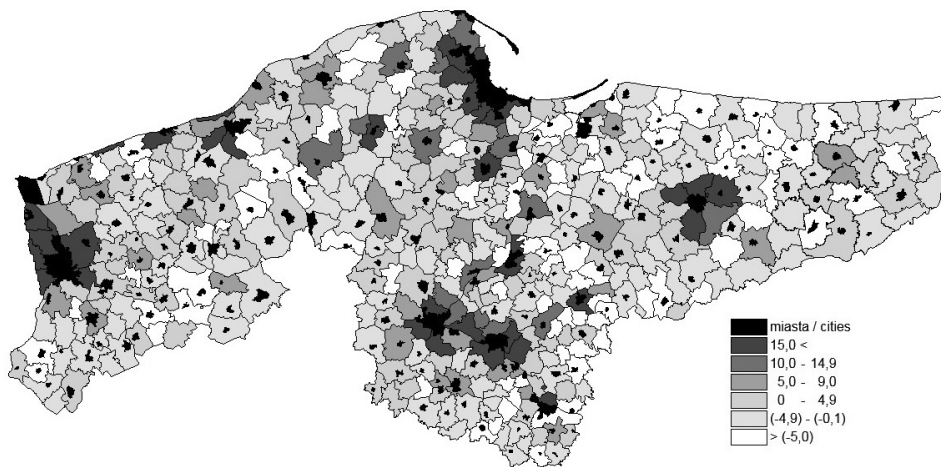
Na badanym obszarze w 2004 r. najwyższą wartość salda migracji wewnętrznych na pobyt stały na 1000 ludności uzyskała gmina Dobra Szczecińska 77,3 (województwo zachodniopomorskie), a najniższą gmina Trzebielino -21,7 (województwo pomorskie) przy średniej wartości 1,4. Analizowany wskaźnik w 2004 r. charakteryzował się dużym zróżnicowaniem przestrzennym w układzie gmin. Najwyższe wartości dodatnie uzyskiwały gminy wiejskie położone w bezpośrednim sąsiedztwie aglomeracji i dużych miast regionu. Najwięcej zaś gmin wiejskich, w których saldo migracji wewnętrznych na 1000 osób wynosiło

powyżej 20, odnotowano w województwie kujawsko-pomorskim. Gminy, w których odnotowano najniższy wskaźnik salda, skoncentrowane były głównie w województwie warmińsko-mazurskim, w północnej jego części przy granicy państwa (ryc. 2).

Tabela 4. Saldo migracji na pobyt stały na obszarach wiejskich Polski północnej

Wyszczególnienie	Saldo migracji na pobyt stały na 1000 mieszkańców									
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zachodniopomorskie	-4,2	-1,8	-2,2	-2,9	-3,0	-2,7	-3,0	-2,5	-1,9	-1,7
Kujawsko-pomorskie	-4,6	-3,9	-4,3	-4,4	-3,5	-3,8	-3,7	-3,5	-3,2	-3,0
Pomorskie	-4,9	-2,7	-4,1	-5,6	-3,6	-4,6	-4,1	-4,3	-3,3	-3,6
Warmińsko-mazurskie	-0,7	-0,3	-0,1	-0,7	-0,8	-1,6	-2,1	-1,3	-0,1	-0,2
Polska północna	-3,8	-2,3	-2,9	-3,6	-2,8	-3,3	-3,4	-3,0	-2,3	-2,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Ryc. 2. Saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały na 1000 osób na obszarach wiejskich Polski północnej w 2004 r.

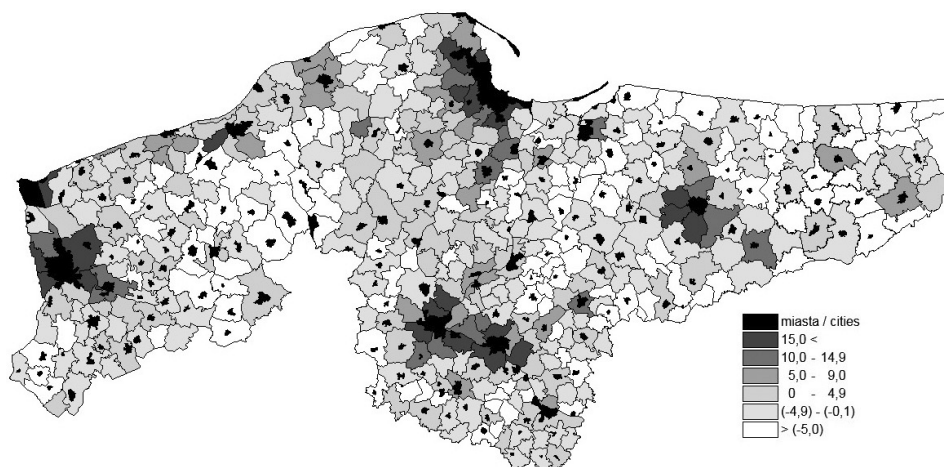
Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Net internal migration rate for permanent residence per 1,000 population in rural areas of northern Poland in 2004
Source: own elaboration based on: www.stat.gov.pl

W 2013 r. saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały na 1000 osób średnio na obszarach wiejskich Polski północnej wynosiło już tylko -0,8 i znacznie zmniejszyło się w porównaniu z rokiem 2004. Najwyższą wartość uzyskała gmina Kosakowo 51,1 (województwo pomorskie), a najniższą -17,7 Lelkowo (województwo warmińsko-mazurskie). Rozkład przestrzenny wskaźnika ukazuje ugruntowanie się wcześniejszych tendencji polegających na koncentrowaniu gmin wiejskich o najwyższym saldzie migracji w sąsiedztwie dużych miast regionu (ryc. 3).

Pomiędzy latami 2004 a 2013 liczba gmin wiejskich o ujemnym saldzie migracji na badanym obszarze wzrosła o 13%. Najniższy wskaźnik uzyskały gminy położone głównie w północnej i wschodniej części województwa warmińsko-mazurskiego oraz wschodniej części województwa zachodniopomorskiego.

Ryc. 3. Saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały na 1000 osób na obszarach wiejskich Polski północnej w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Net internal migration rate for permanent residence per 1,000 population in rural areas of northern Poland in 2013

Source: own elaboration based on www.stat.gov.pl

Różnicowanie regionalne pod względem salda migracji zagranicznych na pobyt stały na 1000 osób zarówno w 2004, jak i 2013 r. nie było znaczące. Najwyższą wartość wskaźnika odnotowano w 2004 r. w gminie Pieniężno 2,8 (województwo warmińsko-mazurskie), a najniższą -7,9 w gminie Gietrzwałd (województwo warmińsko-mazurskie) przy średniej wartości dla regionu -0,1. Największy odpływ ludności odnotowano w gminach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego, a najniższy w województwie kujawsko-pomorskim (ryc. 4).

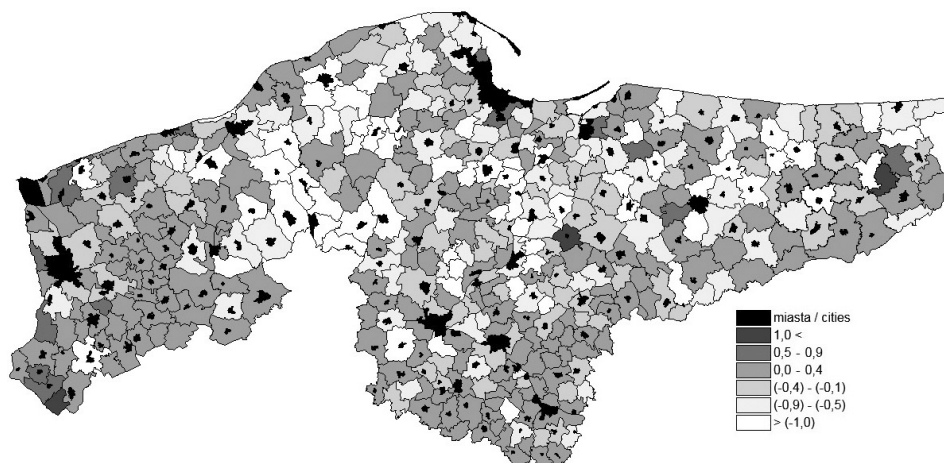
Ryc. 4. Saldo migracji zagranicznych na pobyt stały na 1000 osób na obszarach wiejskich Polski północnej w 2004 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

Net international migration rate for permanent residence per 1,000 population in rural areas of northern Poland in 2004

Source: own elaboration based on www.stat.gov.pl

W 2013 r. najwyższą wartość salda migracji zagranicznych na pobyt stały na 1000 mieszkańców odnotowano w gminie Boleszkowice 3,7 (województwo zachodniopomorskie), a najniższą w gminie Biały Bór -9,6 (województwo zachodniopomorskie). W porównaniu z rokiem 2004 w 2013 średnia wielkość tego wskaźnika na badanym obszarze zmniejszyła się do -0,4. Jednak, mimo iż zmiany pomiędzy najwyższą a najniższą wartością oraz średnią dla regionu nie są znaczące, rozkład przestrzenny wskaźnika uległ zmianie (ryc. 5).

Ryc. 5. Saldo migracji zagranicznych na pobyt stały na 1000 osób na obszarach wiejskich Polski północnej w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl

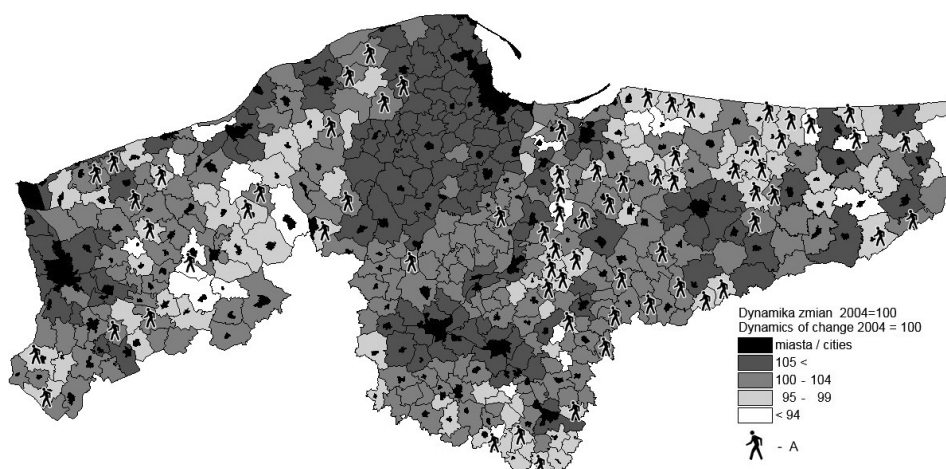
Net international migration rate for permanent residence per 1,000 population in rural areas of northern Poland in 2013

Source: own elaboration based on www.stat.gov.pl

W 2004 r. około 23% gmin wiejskich regionu uzyskało ujemną wartość salda migracji zagranicznych, ale już w 2013 r. udział ten zwiększył się do 51%. Nie bez wpływu na ten fakt miało otwarcie rynku pracy Unii Europejskiej dla polskich emigrantów. Gminy wiejskie o ujemnym saldzie migracji zagranicznych w 2013 r. skoncentrowane były w województwie warmińsko-mazurskim oraz na pograniczu województwa zachodniopomorskiego i pomorskiego.

Według E. Zdrojewskiego (1995) migracje są przejawem dostosowania się przestrzennego rozmieszczenia ludności do stale zmieniających się warunków społeczno-ekonomicznych, co potwierdzają uzyskane wyniki. Na skutek migracji dokonują się zmiany przede wszystkim w przestrzennym rozmieszczeniu ludności, a także strukturze ludności. Występowanie łączne ujemnego przyrostu naturalnego i ujemnego salda migracji prowadzi do wyludnienia (Dybowska 2014). Ponadto gospodarcze konsekwencje migracji są szczególnie ważne z punktu widzenia rozwoju regionu (Heffner i Solga, 2010). W celu wyznaczenia na badanym obszarze gmin, w których zachodzą niekorzystne procesy demograficzne, obliczono dynamikę zmian liczby ludności pomiędzy latami 2004 i 2013 oraz wielkość salda migracji na 1000 ludności w całym badanym okresie. Na podstawie uzyskanych wyników aż w 19% gmin wiejskich Polski północnej odnotowano ujemne saldo migracji na 1000 osób. Z grupy tych 79 „gmin odpływowych” w 46 odnotowano w tym czasie spadek liczby ludności. Z przeprowadzonych badań wynika, iż w najmniej korzystnej

sytuacji pod względem demograficznym znalazły się gminy wiejskie województwa warmińsko-mazurskiego. W dużej mierze wynika to z jego peryferyjnego położenia w kraju i związanych z tym problemów rozwojowych. Kolejnym obszarem, gdzie zachodzą niekorzystne procesy demograficzne wynikające z nadmiernego ujemnego salda migracji oraz spadku zaludnienia, jest województwo zachodniopomorskie. Na ujemne długotrwałe saldo migracji w gminach wiejskich tych dwóch województw może mieć wpływ również przeszłość historyczna. Zarówno Warmia i Mazury, jak i Pomorze Zachodnie już przed II wojną światową należały do obszarów tradycyjnie emigracyjnych. W regionach tych zaludnienie zarówno w 1946, jak i w 1950 r. było znacznie niższe niż przed wojną, a następnie w latach 60. rozpoczął się proces wyludniania, który w latach 70. przebiegał bardzo gwałtownie (Eberhardt 1989). W dużo korzystniejszej sytuacji pod względem dynamiki zmian liczby ludności oraz wartości wskaźnika salda migracji na 1000 mieszkańców są gminy wiejskie województwa kujawsko-pomorskiego i pomorskiego (ryc. 6).

Ryc. 6. Dynamika zmian liczby ludności i gminy „odpływowe” na obszarach wiejskich Polski północnej.

A – gminy wiejskie o ujemnym saldzie migracji w okresie od 2004 do 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.stat.gov.pl

Dynamics of change in population number and “outflow” communes in rural areas of northern Poland.

A – rural communes with negative net migration rate in the period of 2004 to 2013

Source: own elaboration based on www.stat.gov.pl

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, iż w latach 2004–2013 na obszarach wiejskich Polski północnej saldo migracji na pobyt stały na 1000 mieszkańców było ujemne. Dla całego badanego okresu najwyższą ujemną wartość tego wskaźnika odnotowano w 2004 r., co mogło być związane z wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej, a tym samym otwarciem europejskich rynków pracy. Jednocześnie po roku 2010 nastąpił spadek salda migracji wynikający prawdopodobnie z kryzysu gospodarczego obejmującego również kraje europejskie. Rozkład przestrzenny salda migracji wewnętrznych na pobyt stały na obszarach wiejskich charakteryzował się zróżnicowaniem wewnątrz regionu. Najwyższe

wartości dodatnie zarówno w 2004, jak i 2013 r. uzyskały gminy wiejskie położone w bezpośrednim sąsiedztwie aglomeracji i dużych miast regionu. Gminy, w których odnotowano najniższy wskaźnik salda migracji wewnętrznych na 1000 mieszkańców w 2004 r., skoncentrowane były głównie w województwie warmińsko-mazurskim, w północnej jego części przy granicy państwa. W 2013 r. gminy wiejskie o najniższym ujemnym saldzie migracji wewnętrznych skoncentrowane były nie tylko w województwie warmińsko-mazurskim, ale i na pograniczu województwa zachodniopomorskiego i pomorskiego. Zróżnicowanie przestrzenne rozkładu salda migracji zagranicznych na pobyt stały na 1000 mieszkańców nawiązywało do rozkładu wewnętrznego salda migracji na obszarach wiejskich Polski północnej.

Na skutek migracji dokonują się zmiany przede wszystkim w przestrzennym rozmieszczeniu ludności. Ujemne długotrwałe saldo migracji może wpływać niekorzystnie na zachodzące procesy demograficzne. W tym celu na obszarach wiejskich Polski północnej obliczono dynamikę zmian liczby ludności pomiędzy latami 2004 a 2013 oraz wielkość salda migracji na 1000 mieszkańców przez cały badany okres. Na podstawie uzyskanych wyników w 79 gminach wiejskich Polski północnej odnotowano przez cały okres badań ujemne saldo migracji na 1000 osób, z czego w 46 gminach odnotowano również w okresie 2004–2013 spadek liczby ludności. Z przeprowadzonych badań wynika, iż w najmniej korzystnej sytuacji pod względem demograficznym znalazły się przede wszystkim gminy wiejskie województwa warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego. W dużo korzystniejszej sytuacji pod względem dynamiki zmian liczby ludności oraz wartości wskaźnika salda migracji na 1000 mieszkańców są gminy wiejskie województwa kujawsko-pomorskiego i pomorskiego.

Literatura

- Castels S., Miller M.J.**, 2011, *Migracje we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Duszczyk M., Wiśniewski J.**, 2007, *Analiza społeczno-demograficzna migracji zarobkowej Polaków do państw EOG po 1 maja 2004 roku*, Ekspertyza przygotowana na zamówienie Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Warszawa.
- Dybowska J.**, 2014, *Depopulacja na obszarach wiejskich województwa opolskiego w latach 2002–2011*, *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 2 (32), s. 59–68.
- Eberhardt P.**, 1989, *Regiony wyludniające się w Polsce*, *Prace Geograficzne*, 148, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Fihel A., Kaczmarczyk P.**, 2008, *Wybrane typy mobilności*, [w]: P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz (red.), *Współczesne procesy migracyjne w Polsce a aktywność organizacji pozarządowych w obszarach powiązanych z rynkiem pracy*, FISE, Warszawa. s. 96–129.
- Gwiaździńska-Goraj M.**, 2004, *Przemiany społeczno-gospodarcze obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego*, *Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie*, 221, Edycja wspólna Towarzystwa Naukowego i Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Olsztyn.
- Heffner K.**, 2006, *Migracje zagraniczne jako składowa rynków pracy w regionach migracyjnych*, [w]: A. Rączaszek (red.), *Sześćdziesiąt lat polityki społecznej w Polsce, Księga pamiątkowa na jubileusz osiemdziesięciolecia prof. zw. dr hab. Lucyny Frąckiewicz*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego w Katowicach, Katowice, s. 259–272.

- Heffner K.**, 2008, *Region migracyjny – migracje zagraniczne jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego*, [w:] A. Zagórska (red.), *Perspektywy demograficzne Śląska do 2030 r.*, Seria: Studia i Monografie, 223, Oficyna Wydawnicza Politechniki Opolskiej, Opole, s. 147–168.
- Heffner K., Solga B.**, 2008a, *Polityka migracyjna jako narzędzie monitorowania i kreowania przepływów ludnościowych. Aspekt krajowej i wspólnotowej polityki migracyjnej*, [w:] K. Malik (red.), *Monitorowanie rozwoju regionu – wymiar społeczny, gospodarczy i środowiskowy*, t. I, Politechnika Opolska Wydział Zarządzania i Inżynierii Produkcji, Samorząd Województwa Opolskiego, Komitet Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN, Wydawnictwo Instytutu Śląskiego w Opolu, Opole, s. 215–226.
- Heffner K., Solga B.**, 2008b, *Foreign migration of Poles in scientific research at the turn of century*, *Bulletin of Geography. Socio-economic series*, 10/2008, s. 49–63.
- Iglicka-Okólska K.**, 2008, *Kontrasty migracyjne Polski. Wymiar transatlantycki*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Iglicka-Okólska K.**, 2010, *Powroty Polaków po 2004 roku. W pętli pułapki migracji*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Jończy R.**, 2003, *Migracje zarobkowe ludności autochtonicznej z województwa opolskiego, Studium ekonomicznych determinant i konsekwencji*, Uniwersytet Opolski, Opole.
- Jończy R.**, 2006, *Wpływ migracji zagranicznych na dysharmonie rozwoju województwa opolskiego (ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy)*, Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu, Urząd Marszałkowski Woj. Opolskiego, Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Jończy R.**, 2010, *Migracje zagraniczne z obszarów wiejskich województwa opolskiego po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Wybrane aspekty ekonomiczne i demograficzne*, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Politechnika Opolska, Opole-Wrocław.
- Kaczmarczyk P.** (red.), 2008, *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*, Ośrodek Badań nad Migracjami, Warszawa.
- Kaczmarczyk P.**, 2010, *Poakcesyjne migracje Polaków – próba bilansu*, *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 4, s. 5–36.
- Okólski M.**, 2001, *Mobilność przestrzenna z perspektywy koncepcji migracji niepełnej, Ludzie na huśtawce*, Migracje między peryferiami Polski i Zachodu, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 31–61.
- Okólski M.**, 2004, *Migracje a globalizacja*, [w:] E. Czarny (red.), *Globalizacja od A do Z*, Narodowy Bank Polski, Warszawa, s. 199–232.
- Okólski M.**, 2006, *Costs and benefits of migration for Central European countries*, *CMR Working Papers*, 7/65, OBM UW, Warszawa.
- Rauziński R., Heffner K.**, 2003, *Region migracyjny (wybrane aspekty demograficzne, społeczne i gospodarcze na przykładzie Śląska Opolskiego)*, Politechnika Opolska, Opole.
- Rosner A.**, 2012, *Zmiany rozkładu przestrzennego zaludnienia obszarów wiejskich*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Rosner A.**, 2014, *Migracje wewnętrzne i ich związek z przestrzennym zróżnicowaniem rozwoju społeczno-gospodarczego wsi*, *Więś i Rolnictwo*, 1 (162), s. 63–79.
- Slany K.** 2005, *International Migration. A Multidimensional Analysis*, Wydawnictwo AGH, Kraków.
- Slany K., Małek A.**, 2005, *Female emigration from Poland during the period of the systemic transformation (on the basis of the emigration from Poland to the USA and Italy)*, Wydawnictwo AGH, Kraków, s. 115–154.
- Solga B.**, 2002, *Migracje polsko-niemieckie i ich konsekwencje społeczno-ekonomiczne na obszarach wiejskich Śląska Opolskiego*, Instytut Śląski, Opole.

- Śleszyński P.**, 2006, *Zmiany emigracji z Polski według oficjalnych statystyk w ujęciu przestrzennym po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, Biuletyn Migracyjny, 10, s. 1–3.
- Śleszyński P.**, 2013, *Prawidłowości zróżnicowań przestrzennych emigracji zagranicznej z Polski po 1989 r.*, Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny, 3 (149), s. 37–62.
- Wójcik-Żołądek M.**, 2014, *Współczesne procesy migracyjne: definicje, tendencje, teorie*, Studia BAS, 40 (4), s. 9–35.
- Zdrojewski E.**, 1995, *Podstawy demografii*, Wyższa Szkoła Inżynierska, Koszalin.

Summary

Migration flow is an important factor determining the number of population, at the same time showing how the spatial distribution of population is constantly adapting to continuous changes in socio-economic conditions. Due to migration of people, variations are observed in: structure of population, spatial distribution of population, and total population growth. The issues of the migration flows of the Polish population have been the subject matter of plethora of academic studies and research projects, including publications with both a nationwide and a regional focus. This paper is an attempt to present the status and changes in the intensity of migration flows in northern Poland. The timeframe of studies spans between 2004 and 2013. Simultaneously, for a more comprehensive analysis of the problem, the following aspects are examined: spatial differences in migration balance – status of permanent residence among 1000 people (internal and external flows) – at the level of rural communes in the studied region. In its next stage, the research is directed at selection of rural communes characterised by a negative net migration rate i.e. where the negative migration flows were observed throughout the entire period of 2004–2013 per 1000 people and at examination of the dynamics of change in population number between 2004 and 2013.